
PAZARLAMA ARAŐTIRMALARININ GENEL BİR DEĞERLENDİRİLMESİ

Ahmet Hamdi İSLAMOĞLU*

ÖZET

Bu çalışma, Pazarlama Kongrelere sunulan bazı bildirilerde saptanan eksiklikler üzerine genel bir değerlendirmeyi kapsamaktadır. Bu eksiklikler, dil sorunu, literatüre ulaşma sorunu ve yöntem sorunu başlıklarıyla incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: pazarlama araştırması, araştırmada eksiklikler

ABSTRACT

This study includes a general evaluation on deficiencies determined in the papers presented in Marketing Congresses. These deficiencies are investigated under the deadlines of gramer problems in writing, literature problems and methodological problems.

Key words: marketing research, research deficiencies

1. Giriş

Türkiye’de yapılmış olan pazarlama araştırmalarının genel bir değerlendirilmeye alınması isteği, Pazarlama Kongrelerine sunulan bildirimlere, bazen maksadı aşacak ölçüde acımasız bazen da son derece iyi niyetle yöneltilen eleştirilerden kaynaklanmıştır. Eleştirilerin dozu arttıka, genç arkadaşlarda moral çöküntüsü yanında özgüven duygusu da zayıflamaktadır. Bu, istenen bir sonuç olmamalıdır. Eksiklerimizi görmek ve Yöntembilimle az ya da çok ilgilenmiş olmanın dürtüsü ile, yapılmış olan Yüksek Lisans, Doktora ve makale çalışmaları yanında Pazarlama Kongrelerine sunulmuş olan bildirimler elden geldiğince yöntem bakımından incelenerek, ortak eksiklikler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu, tüm çalışmalarda benzer eksiklikler vardır anlamına gelmemelidir. Son derece özgün çalışmaların olduğu dikkati çekecek kadar çoktur. Eksikleri anlayarak onları düzeltmenin bir öğrenme yöntemi olduğuna da inanılmaktadır.

İnceleme sonunda eksikliklerin üç grup altında toplanması uygun bulunmuştur. Bunlar:

- ◆ Dil sorunu,
- ◆ Literatüre ulaşma sorunu,
- ◆ Yöntem sorunudur.

2. Dil Sorunu

Önemli sorunlardan biri dil sorunudur. Türkçe’yi kullanmakta, yazım kurallarına uymakta gereken özen gösterilmemektedir. Noktalama işaretleri yerli yerinde kullanılmamaktadır. Cümle yapılarının, bazen, düşünölenleri ifade etmekten çok uzak olduğu görölmektedir. Belirsiz cümlelere sık sık rastlanmaktadır.

Dil sorunununun bir başka kaynağı, yabancı kaynaklardan yapılan çevirilerin ya tamamen metne sadık kalma arzusundan ya da metnin tam anlaşılammış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu, sıkça rastlanılan bir durumdur. Yabancı dil bilgisi eksikliği de sayılabilecek bir nedendir.

Çalışmalarda rastlanan bir başka noksanlık, sözcüklerin rasgele kullanılması, kavramlara yer verilmemesi, kavramlar yerine günlük dildeki sıradan

sözcüklerin kullanılıyor olmasıdır. Bilimsel çalışmalarda kavramlar ve terimlerin kullanılmasına dikkat edilmelidir.

3. Literatüre Ulaşmadaki Yetersizlikler

Yapılan çalışmalar incelendiğinde, literatüre ulaşmada ve literatürü kullanmada çok önemli eksikliklerin olduğu kolayca görülebilmektedir. Bu eksiklik amaç ve problemi tanımlamada, model kurmada ve modeli test edecek hipotezleri geliştirmede yetersiz kalınmaya neden olmaktadır. Yapılan araştırmalar kuramları test etmeye yönelik araştırmalar olduğu için, kuramlara, kuramları test edici araştırmalara ve bunlarla ilgili kavramlara ulaşmak ve bunları kullanmak gerekmektedir.

Literatür çalışması araştırmanın alanı ve konusu ile ilgili kavramları ve kuramları, kuramların doğruluklarını ya da eksikliklerini, tartışmalı noktaları, farklı görüşleri özetlemeyi gerektirir. Bunlar yapılmadan ne araştırmanın amacı ne de irdelenecek problem ve problemi çözecek gidiş yolu(model) ortaya konabilir.

Literatür çalışması, ayrıca, problem alanını tanıtıcı, bağımlı ve bağımsız değişkenleri tanımlayıcı bilgileri bir araya getirmek ve model oluşturmak bakımından da gereklidir. Bunun için harcanacak emek, araştırmanın ilerideki safhalarına yardımcı olacağından, boşa gitmiş olmayacaktır. Özellikle makale ve bildirilerde, bu eksiklik sıkça görülmektedir.

Çalışmalarda yerli literatüre yeterince yer verilmemektedir. Her düzeydeki akademisyenin başkalarından öğreneceği çok şeyin olduğu unutulmamalıdır.

4. Yöntem Sorunları

Araştırmalarda yöntemle ilgili pek çok sorunla karşılaşmaktadır. Bu sorunlara da kısaca değinmek yararlı olacaktır.

4.1. Problemin Tanımı ile İlgili Sorunlar

Tezin, bir iddianın ispatlanması; şüpheli, tartışmalı ya da bilinmeyen bir sorunun yanıtlanması demek olduğu gözden uzak tutulmakta ve nelerin yanıtlanmasına çalışıldığı net bir biçimde ortaya konamamaktadır. Bu eksik-

lik makale ve bildirilerde daha sıkça grlmektedir. Araştırmanın amacı, muhtemelen hangi sonuçlara ulaşılacağını, yani, neler söylenebileceğini; problem ise, syleneciklerin söylenebilmesi için, hangi soruların yanıtlanması gerektiğini ifade eder.

Problemın yeterince tanımlanamayışının değişik nedenleri olabilir. Birinci neden literatür çalışmasındaki yetersizliklerdir. Problem alanı ile ilgili çalışmalardaki eksiklikler, onun tanımlanmasında da kendini göstermektedir. İkinci neden amaçla problem arasındaki ilişkinin yeterince dikkate alınmasıdır. Kimi araştırmalarda amaç ve problemın farklı alanlara yneldeği rahatlıkla görülebilmektedir. Bir nc neden, ifade noksanlıklarıdır. Bu sorun problemle neyin ifade edildiğini anlaşılmaz duruma düşürmektedir.

4.2. Model Kurmakla İlgili Sorunlar

Pek çok araştırmada, özellikle makalelerde ve bildirilerde bu sorun ciddi boyutlara varmaktadır. Hatta oğu Yüksek Lisans çalışmalarında da bu eksiklik grlmektedir. Model, araştırmanın problemını çözecek en güvenilir bilimsel çözüm yolunu gösteren mantık düzeni olduğuna göre, bu yolun ortaya konması gerekir. Genç akademisyenlerle yapılan özel sohbetlerden, model eksikliğinin başlıca kaynağının önce, anket düzenleyip sonra ona model ve teknik aramakta yattığı anlaşılıyor.

Başlangıçta iyi bir literatür çalışması yapılmış olsaydı, benzer problemlerin nasıl çözüldüğü, bunun için hangi tekniklerin kullanıldığı, hangi hipotezlerin test edildiği görülecek ve bu bilgilere dayalı olarak araştırmacının model kurması kolaylaşacaktı.

Araştırmanın problemını çözecek gidiş yolunun(modelinin) netleştirilmeyişi; hangi hipotezlerin test edilmesi gerektiğini, bunun için hangi analiz tekniklerinin uygun olacağını ve ne tür bilgilere ihtiyaç duyulacağını belirleme önündeki en büyük engeldir. Dolayısıyla, bu engel, araştırmanın güvenirliğini geçersiz hale getirmektedir.

4.3. Hipotezlerle ilgili Sorunlar

Araştırmalarda rastlanan önemli eksikliklerden biri de hipotez kurmada grlmektedir. Özellikle model kurma noksanlıklarından kaynaklanan bu sorun, araştırmanın problemine katkı sağlamayan, amacına hizmet etmeyen

hipotezlerin kurulmasına yol açmaktadır. Bazı araştırmalarda, ortaya konan hipotezlerin amaç ve problemle ilgili olmadığı grlmektedir. Hipotez, bir önermenin doğruluğunu ya da yanlışlığını ortaya koymak amacıyla test edilir. Doğru ya da yanlış olan o önerme araştırmanın problemine yanıt veremiyorsa, onun test edilmiş olması hiçbir Őey ifade etmez.

Hipotez kurmada, rastlanılan bir başka noksanlık, bu hipotezlerin uygun olmayan analiz teknikleriyle test edilmiş olmalarıdır. Bu da önemli ölçüde problem ve modelle ilgili olarak ortaya çıkmaktadır. Problem ve model dik-kate alınmadan kurulan hipotezlere çözüm bulmak için, sonradan teknik uydurulmaktadır.

Hipotezlerdeki bir başka eksiklik ki, bu son derece acıklı bir durumdur; bir hipotez içinde iki ve daha çok sayıda hipotezin ifade edilmiş olmasıdır. Farklı değişkenleri içinde barındıran bu hipotez birlikte test edilemeyeceği-gine göre, yapılan analiz hiçbir içe yaramayacaktır.

4.4. Örnekleme Sorunları

Verilerin birincil kaynaklardan en güvenilir ve geçerli biçimde toplanabil-mesi, örnekleme kuramına uygun olarak, ele alınan örneğin hem nitel hem de nicel bakımdan ana kitleyi temsil etmesine bağlıdır. Basit Tesadüfi r-neklemenin tüm kurallarına uymak çoğu kez araştırmacının olanakları ne-deniyile olanaksız olabilir. Bu, anlaşılır bir durumdur. Ancak, böyle bir zor-luğu aşmak için, tesadüfi örneklemenin öteki yöntemlerine baş vurulabilir. Ya da araştırmanın geçerlilik alanı sınırlandırılarak sorun aşılabilir.

4.5. lme ve ölçeklerle İlgili Sorunlar

Bilgi toplamada sorulan sorular ve bu soruları değerlendirmek için kullanı-lan ölçeklerle ilgili sorunlara da sıkça rastlanmaktadır. Eğer doğru bir soru sorulmamış ve bu soruyu ölçecek doğru bir ölçek kullanılmamış ise, en doğ-ru modeli ve analiz tekniğini seçmiş olmak, anlamını yitirecektir.

Bazı araştırmalarda sorulan bir sorunun i içe geçmiş iki soru içerdiğine rastlanmaktadır. O soruya evet yanıtı veren biri, sorulardan hangisine evet yanıtı vermiş olacaktır. Bir başka göze çarpan hata ki, bu hata anket uygu-lamasını da engellemektedir, anket formunda gereksiz soruların sorulmuş olmasıdır. Bazı araştırmalarda anket sorularının hipotezleri test etmekte

kullanılmayacağı görölmektedir. Örneklerin doğru cevap vermeyecekleri soruların da sorulduğuna az da olsa rastlanılmaktadır.

Ölçeklerin kullanılmasında da ciddi hatalara rastlanılmaktadır. Örneğın, basit sıralama ölçeğının kullanılarak toplanan bilginin t testi ile test edildiğine rastlanılmaktadır. Ölçek kullanılırken, o ölçeğın ölçülecek olan bilgiyi doğru olarak ölçüp ölçmediğine dikkat edilmelidir. Ölçeklerin geçerlilik ve güvenilirliklerini istatistik teknikle test etmek gerekli olmakla birlikte, yeterli değildir.

4.6. Analizlerle İlgili Sorunlar

Analiz tekniklerinin kullanılmasında da eksikliklere sıkça rastlanılmaktadır. Bunların başında, ölçeklere uygun olmayan istatistik tekniklerin kullanılması gelmektedir. Bir başka eksiklik kullanılan tekniğın kurulmuş olan hipoteze uygun olmayışıdır. Sözelimi hipotez etkiyi ifade etmekte ama, kullanılan teknik ancak ilişkinin olup olmadığını göstermektedir.

Analizlerde rastlanan bir başka noksanlık, hipotez testi sonucunun ifade edilmesine karşın bunun yorumunun yapılmamış olmasıdır. Hipotezin doğrulanmış olması ne anlama geliyor? Kuramla ya da beklenenle uyuşup uyuşmadığı, bunun nedenleri ve yorumu yapılmalıdır.

Sonuçların özetlenmesinde de benzer sorunlarla karşılaşılmaktadır. Pek çok araştırmanın sonuç ve öneri bölümünde test edilen hipotezler tekrar edilmektedir. Buna gerek yoktur. Test sonuçlarına göre neler söylenebileceğine ve hangi önerilerde bulunabileceğine yer verilmelidir. Ancak, bu yapılırken bilinenlerin tekrarını değil, test edilen hipotezlerin sonuçlarını dikkate almak gerekir.

5. Sonuç

Büyük emekler verilerek yapılan araştırmalarda pozitivist yaklaşımın kurallarına yeterince uygun davranılmadığı, bu yüzden yurtdışına gönderilen yayınların geri geldiğı görölmektedir. Türkçe literatürde, eskisine oranla oldukça çok sayıda yöntembilim kitabı vardır. Bunları yeterince özümlemekten yapılan araştırmalar, onca emeğe rağmen, yetersiz kalmaktadır. Genç araştırmalara şunlar önerilecektir:

- Öncelikle Yöntem Bilimle ilgili Türkçe kaynakların öğrenmeye yönelik olarak dikkatli bir biçimde incelenmesi,
- Uluslar arası ciddi dergilerde yayımlanmış olan makalelerin eleştirisel bakış açısıyla değerlendirilmesi,
- Analiz tekniklerine karar vermeden önce uzmanlarla görüşülmesi,
- Uzun cümlelerden sakınılması,
- Kaynak göstermeye özen gösterilmesine dikkat edilmelidir.